

ASYL

Bara en tunn brädvägg skilde cellen från samhället därute. Genom en smal springa kunde jag skymta den trafikerade gatan, människor som skyndade förbi på Slussen. Jag hörde ljudet av deras klackar mot trottoaren och fragment av samtal och bruset av bilar och bussar. Från detta gömställe kände jag mig som en suverän observatör. Där fanns allt som behövdes för livets nödtorft, en brits, ett litet matförråd och några fotografier på ena väggen (som dokumenterade tunnelbygget vid Slussen) och en sinnrik, handgjord låskonstruktion som säkrade dörren.

Träskjulet blev ett slags skyddsrum som ingav en paradoxal känsla av trygghet och frihet. Och skulle det värsta inträffa fanns en flyktväg, via en hopfällbar stege ner i de underjordiska rummen och gångarna. Där nere utbredde sig en fantastisk geografi att upptäcka.

Uppifrån ser man ingenting av Argja. Ibland säger någon "Det är där nere", och man kan inte göra annat än tro på det, allting är öde. Om man om natten lägger örat mot marken kan man ibland höra en dörr som slår igen.

Italo Calvino, De osynliga städerna

-Denver; Jag pratar om den i den andra grottan, efter den lilla röda dörren. För den dörren är öppen.

-Tomtenizze; vad är detta för tempel ni talar om?? Och framför allt - var ligger det???

<http://www.flashback.info/archive/index.php?t-83942.html>

Den öppna staden däruppe ligger i dagen eller neonbelyst, noggrant kartlagd, genomkorsad av en ständig ström människor. Under den utbreder sig en underjordisk värld som stadens bortträngda omedvetna. Genom labyrintiska tunnlar, rum och passager löper allt det som i det fördolda betjänar staden: kloaker, telekommunikationer, IT-kablar, el, gas, vatten och tunnelbanor. Det är stadens inälvor. Hit är det ingen som har alla kartorna. Här och där i staden finns luckor i gatan för nedstigning till denna underjordiska parallellvärld. Där öppnar sig märkvärdiga grottor och rum lika hisnande som Piranesis fångelsefantasier - eller stängda dörrar och återvändsgränder. Den franske sociologen Henri Lefebvre kallade sådana icke kartlagda rum "representational space", ett vardagligt, levtt rum, ofta länkat med "underground or clandestine sides of social life, and also

to art". Det utgör ett slags tredje rum, till exempel ett tredje rum för den tredje mannen i Wiens underjordiska gångar och kloaker. Nedstigningen får karaktären av passage från en faktisk värld till fiktion och utopiska möjligheter. En av de franska situationisterna använde sig av en karta från Londons tunnelbana för att orientera sig i Harz i tyska landsorten.

*

Jag kan bara komma på en sak som kan tävla med skönheten hos kartorna över metron i Paris – och det är två hamnbilder av Claude Lorrain – de finns båda på Louvren och återger två sinsemellan högst olika urbana stämningar. När jag talar om skönhet avser jag inte plastisk skönhet – den nya skönheten kan beskrivas som situationernas skönhet – utan helt enkelt den synnerligen gripande återgivningen, båda fallen, av ett antal möjligheter.

Guy Debord, Introduktion till en kritik
av den urbana geografin, Internationale
Situationniste

*

I facksalarna och i den gigantiska rotundan i Gunnar Asplunds stadsbibliotek, i den ofantliga mängden böcker döljer sig nio volymer, innehållande var sin nyckel till var sitt underjordiskt rum i Stockholm. Volymerna är kamouflerade så att de smälter in bland bibliotekets böcker: det yttre höljet består av verkliga böcker som Adam hittat, med löftesrika titlar som *Okänt Stockholm*, *Stadsbygd* eller *Öppna dörrar*.

Den som av en slump stöter på en sådan bok är fri att låna nyckeln som ger tillträde till ett underjordiskt rum, kamouflerat i den omgivande staden, liksom nyckeln i sitt lilla rum inuti en bok, kamouflerad i det offentliga biblioteket. Nio nycklar, nio rum. Man kan besöka rummet eller bara bära nyckeln med sig i en känsla av hemlig osårbarhet: jag har denna tillflyktsort. Nyckeln alstrar drömmier.

*

But for the cellar, the impassioned inhabitant digs and re-digs, making its very depth active. The fact is not enough, the dream is at work. When it comes to excavated ground, dreams have no limit.

Gaston Bachelard, *The Poetics of Space*

*

Genom ett borrar titthål i skjulets brädvägg projicerades världen utanför in i rummet enligt principen camera obscura. Från britsen kunde jag betrakta bilar, bussar och fasader, projicerades upp och ned. Det bildades så två parallella världar som speglade varandra och betingade varandra. En Thoureaux, inte i skogen vid

Walden men en urban Thoreau vid Slussen. Thoreau byggde med egna händer en ytterst spartansk timmerstuga på poeten Ralph Waldo Emersons mark för att pröva ett liv som eremit. Meditationerna vid Walden var inte bara en världsfrånvärd kontemplation utan lika mycket en politisk handling av den Thoreau som skulle skriva traktaten *Civil olydnad*. Gandhi, Tolstoj och engelska socialister, amerikanska medborgarrättskämpar och stridbara ekologer läste honom.

Att välja en tillvaro som eremit vid Walden är att inta romantikerns och outsiders position. Thoreau placerar sig utanför ett begynnande konsumtionssamhälle, byggt på en hysterisk varuproduktion; Emerson skrev: *Tingen sitter i sadeln/och rider mänskligheten*. Den som däremot avstår från överflöd och begränsar sitt arbete till att skaffa sig livets nödtröft befrias från löneslaveriet och frigör tid för reflexion, existens. Frivillig fattigdom och asketism: Thoreaus ägodelar i Walden var lätt räknade – hans rum var väl inte helt olikt den fängelsecell där han tillbringade en natt, en omskakande och avgörande erfarenhet som Thoreau beskriver i *Civil olydnad*.

Trots allt ger lägret en maximal känsla av frihet.

Andrei Sinjavskij, En röst ur kören

Cellen är ett gemensamt rum för eremiten, munken och fången. Thoreau är en efterföljare till ökenfäderna som vände städerna ryggen och sökte ett andligt liv i ensamheten. De hetsar ibland varandra till stordåd i askes där bedrifterna passar bättre för Guinness rekordbok än för ett ödmjukt och anspråksliv i Kristus.

Den egna cellen som skydd, disciplin och frihet, en extrem plats utanför: den enstörige ficktjuvens rum i Robert Bressons *Pickpocket* skiljer sig inte mycket från motståndsmannens cell i *En dödsdömd har rymt* av samme regissör. Adams rum är släkt med sådana celler. Man kan tillbringa en tid där och sedan ge sig av, som anakoreterna som återvände till det samhälleliga livet efter en period som eremit.

Kamouflaget är ett skydd mot överfall, hos växter och djur och i det militära kamouflaget. I det första världskrigets kamouflageverkstäder arbetade många konstnärer, experter på det visuella. Och Gertrude Steins episod är berömd: hur Picasso och Braque när de fick syn på de första camouflagemålade fordonen i Paris, utropade: *”Det är vi som har hittat på det!”* Men det finns också ett djupare släktskap mellan kamouflaget och konsten som går utöver det rent visuella. Också konstverket skyddar sig, bevarar sin integritet mot tolkningarnas överfall, det sluter sig kring sin mening, det både visar och döljer. Kamouflaget är Adams återkommande strategi, hans rum i staden och i böckerna är alla kamouflerade.

Vårt gömställe har först nu blivit ett verkligt gömställe. Herr Kugler tyckte nämligen det var bäst att placera en bokhylla framför vår entrédörr (eftersom man gör flitiga husrannsakingar efter undangömda cyklar), men självfallet en bokhylla som går att svänga och sedan öppnar sig som en dörr. Herr Voskuil snickrade ihop åbäket.

Anne Franks dagbok 21/8 1942

Det finns många anekdoter om eremiter och heliga män som låtsats vara någon annan då de får höra att någon utomstående är på väg att söka upp dem. För att inte störas i sin ensamhet klär de sig pråligt och glufsar i sig läckerheter och besökaren konstaterar misslynt att han kommit fel, vänder och söker vidare. Men begreppet homo sacer eller helig man, kan också ange en mer dramatisk utsatthet och risk för överfall. Den italienske filosofen Giorgio Agamben har påpekat att homo sacer i den romerska jurisdiktionen betecknade en säregen dom över en brottsling: för en homo sacer utmättes och verkställde domstolen inget straff – annat än att vem som helst var fri att döda honom. Han var fredlös i ett juridiskt undantagstillstånd. Hos Agamben har homo sacer berövats allt utom sitt nakna liv; så förpassades också förmenta brottslingar till en tillvaro i koncentrationsläger, eller i dag till Guantanamo, i kraft av ett undantagstillstånd.

Undantagstillståndet är den samtida historiens dystra undertema. Adams rum kan också läsas i den skuggan, som asyl, i beredskap för undantagstillstånd. Stegen leder både till upptäcktsfärd och flyktväg. Också den hopfällbara kanoten blir ett sådant redskap mellan Jules Vernes fantasteri och Agambens undantagstillstånd.

Då fann han vad han sökte! På några stegs avstånd upptäckte han ett galler i gatans stenläggning. Det bestod av kraftiga järnstänger och var omkring två fot i fyrkant. Man hade brutit upp gatstenarna runt omkring, och kanterna låg nu blottade. Mellan gallerstängerna syntes en svart öppning, som liknade en brunn. Jean Valjean störtade dit. Hans gamla erfarenheter från rymningarna under galärtiden dök upp i hans minne. Att rycka bort det sista av stenläggningen, att dra upp gallret, att ta Marius på sina axlar och klättra ner i brunnen med hjälp av armar och knän – allt detta var gjort i en handvändning. Så fällde han ner gallret ovanför sig.

Brunnen var högst tre meter djup. Jean Valjean befann sig tillsammans med den medvetlöse Marius i en lång underjordisk korridor. Lugn, tystnad, natt härskade omkring honom. Striden ovanför hördes endast som ett svagt sorl i fjärran. Det var i Paris kloakledning Jean Valjean befann sig. Mitt i staden hade han lämnat staden och glidit ner i en grav.

Victor Hugo, Samhällets olycksbarn

Allt handlar om att utnyttja befintliga system, snarare än att tillverka nya saker.

De underjordiska rummen finns där som fysiska rum men först när de blir utnämnda och utpekade i en konstnärlig handling förvandlas de till offentliga rum för ett allmänt bruk. Dessa tredje rum motsvarar de bruksföremål som genom en utnämning får en ny roll som ready made och konstverk. Nycklarna, kanoten, skjulet: det är en berättelse om att göra det förseglade tillgängligt, en utopisk uppfordran att öppna det som är stängt och dolt: en offentlighet, zoner inom en själv och andra. Konstnären är en romantisk operatör.

Peter Cornell